

UTJECAJ EKONOMSKE KIZE NA TURIZAM U RH I SVIJETU

Sikirić, Tereza

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:667528>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**UTJECAJ EKONOMSKE KIZE NA TURIZAM U
RH I SVIJETU**

MENTORICA:

izv.prof.dr.sc Silvia Golem

STUDENTICA:

Tereza Sikirić

Split, rujan 2020.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	3
1.1. Definicija problema	3
1.2. Cilj rada.....	3
1.3. Metode rada	4
1.4. Struktura rada.....	4
2. POJMOVNO ODREĐENJE EKONOMSKIH KRIZA.....	5
2.1. Pojam krize	5
2.2. Tipologija kriza.....	6
2.3. Uzroci nastanka kriza.....	8
2.4. Razvoj globalne ekonomske krize iz 2008. godine	10
2.5. Posljedice ekonomske krize iz 2008. godine	11
3. ULOGA TURIZMA U GOSPODARSKOM SUSTAVU.....	12
3.1. Pojmovno određenje turizma.....	12
3.2. Povijesni razvoj turizma u svijetu i RH.....	13
3.3. Turistički pokazatelji u RH.....	15
4. ODNOS EKONOMSKE KRIZE I TURISTIČKIH POKAZATELJA NA GLOBALNOJ RAZINI, NA PRIMJERU ODABRANIH GRADOVA.....	19
4.1. Barcelona	20
4.2. Berlin.....	24
5. ODNOS EKONOMSKE KRIZE I TURISTIČKIH POKAZATELJA U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	29
6. ZAKLJUČAK.....	37
LITERATURA	39
POPIS SLIKA.....	42
POPIS TABLICA	42
POPIS GRAFIKONA.....	42
SAŽETAK:	44

1. UVOD

1.1. Definicija problema

Ekonomске krize najčešće imaju vrlo različite uzroke nastanka zbog čega se različito klasificiraju, ali im je svima zajedničko da uvelike utječu na globalno gospodarstvo te istodobno i na gospodarstvo Republike Hrvatske. Turizam je jedna od gospodarskih grana koje su vrlo osjetljive na globalna gospodarska kretanja budući da nije riječ o proizvodima za prehranu ili nekim uslugama koje su nužne za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba svakog pojedinca, već se turističke usluge temelje na zadovoljavanju potreba za opuštanjem i odmorom, a koje pojedinci najčešće mogu zadovoljiti i na druge načine. U situaciji kada dolazi do ekonomskih kriza i kada veliki broj pojedinaca ostaje bez izvora prihoda, odnosno ostaje bez zaposlenja te isti nisu u mogućnosti putovati. Iako postoje i pojedinci koji svakako raspolažu s viškom slobodnih novčanih sredstava, za vrijeme ekonomske krize, vrlo često takvi pojedinci odustaju od putovanja zbog neizvjesnosti, odnosno straha da u budućnosti neće imati višak slobodnih novčanih sredstava te zapravo potiču štednju, umjesto potrošnje koja bi mogla ublažiti negativne efekte ekonomske krize.

Posljedično, ekonomske krize se uvelike odražavaju na turizam, a sa smanjenjem potražnje za turističkim uslugama dolazi do otpuštanja zaposlenih u turizmu što dodatno pojačava efekte ekonomske krize u svakom gospodarstvu. Iako se pretpostavlja da ekonomske krize na globalnoj razini uvelike utječu na kretanje turističkih pokazatelja, utjecaj ekonomske krize na kretanje turističkih pokazatelja kako na globalnoj razini, tako i na razini RH nije dovoljno istražen, što ujedno predstavlja problem ovog rada. Iz definiranog problema rada može se definirati predmet istraživanja, odnosno analiza utjecaja posljednje ekonomske krize na turističke pokazatelje na primjeru par odabranih turističkih gradova i na turističke pokazatelje u RH.

1.2. Cilj rada

Cilj ovog rada je povezati pojavu globalne ekonomske krize (iz 2007. godine s vrhuncem 2008. godine) i kretanje odabranih turističkih pokazatelja (broj dolazaka turista, broj noćenja itd.) na globalnoj razini te u RH u razdoblju od 1997. do 2019. godine. Pritom će se utjecaj

ekonomske krize prikazati na primjeru par odabranih svjetski poznatih turističkih odredišta, nakon čega će uslijediti analiza utjecaja ekonomske krize na turizam u RH. U teorijskom dijelu rada, cilj je pojmovno definirati ekonomsku krizu te turizam, odnosno ulogu turizma u gospodarstvu.

1.3. Metode rada

U radu će biti korištene metode znanstvenog istraživanja kao pomoć pri definiranju temeljnih pojmova ovog završnog rada, odnosno ekonomske krize te turizma. Kao temeljne metode koje će se koristiti za pisanje empirijskog dijela rada ističu se metoda studije slučaja te metoda komparacije. Metoda studije slučaja budući da će se provesti analiza na temelju odabranih primjera, odnosno svjetskih gradova, dok je metoda komparacije bitna da bi se provela usporedba rezultata koji će se dobiti na temelju provedene analize. Ova metoda je bitna da bi se mogao donijeti zaključak o tome ima li ekonomska kriza jednak utjecaj na turizam neovisno o kojem svjetskom gradu je riječ te postoje li određene razlike kada je riječ o usporedbi sa RH.

1.4. Struktura rada

Ovaj završni rad podijeljen je na šest tematskih cjelina, odnosno poglavlja. Prvo poglavlje čine problem rada, cilj rada, metode rada te struktura rada. U drugom dijelu ovog rada pojmovno se određuje pojam ekonomske krize. Na samom početku poglavlja definira se pojam krize, nakon čega slijedi tipologija kriza, zbog čega je svakako vrlo bitno istaknuti uzroke nastanka ekonomskih kriza. Budući da se u ovom radu analizira posljednja ekonomska kriza, odnosno ekonomska kriza koja je svoj vrhunac imala 2008. godine, nužno je detaljnije prikazati razvoj iste, te u konačnici i posljedice koje je ta ekonomska kriza imala na svjetsko gospodarstvo te gospodarstvo RH. U trećem dijelu ovog rada prikazuje se uloga turizma u gospodarstvu. Na početku ovog poglavlja definira se pojam turizam, povijesni razvoj turizma u svijetu i RH, nakon čega se prikazuju statistički podaci o turizmu u RH. U četvrtom dijelu ovog rada se na primjeru odabranih svjetski poznatih odredišta, odnosno Barcelone i Berlina analizira utjecaj ekonomske krize na turističke pokazatelje, odnosno prvenstveno na broj dolazaka te broj noćenja turista, dok se u petom poglavlju analiza provodi na razini RH te na razini Splita i Zagreba, a s ciljem donošenja zaključka o tome kako ekonomska kriza utječe na turističke pokazatelje (broj dolazaka te broj noćenja turista). Na samom kraju rada nalaze se

zaključak, popis literature, popis slika, tablica, grafikona, sažetak uz tri ključne riječi te sažetak na engleskom jeziku.

2. POJMOVNO ODREĐENJE EKONOMSKIH KRIZA

Kriza kao ekonomski fenomen je vrlo karakterističan pojam koji može imati vrlo različite uzroke, a što posljedično vodi razvoju različitih tipova kriza. Iz tog razloga se u ovom poglavlju definira pojam krize, nakon čega slijedi tipologija kriza. Budući da je dan od ključnih pojmova ovog rada ekonomska kriza, detaljno se definiraju uzroci nastanka ekonomskih kriza, s posebnim osvrtom na posljednju ekonomsku krizu s vrhuncem u 2008. godini. Dodatno, detaljno će se analizirati razvoj te krize te će se istaknuti posljedice na globalno gospodarstvo koje su nastale zbog djelovanja ekonomske krize s vrhuncem u 2008. godini.

2.1. Pojam krize

U najopćenitijem smislu, kriza se može definirati kao teško stanje nakon kojeg slijedi razrješenje ili katastrofa. „Grčka riječ *krisis* (κρίσις) - *krísi*, *krisis* označava izbor, odluku, preokret, opasnost, razlučivanje, odlučivanje. Sama riječ odnosi se na davanje mišljenja, prosudbe, procjene ili odluke. Obilježava neku ključnu ili odlučnu točku ili situaciju, kritični trenutak, prijelomni trenutak, prekretnicu. Tom se riječju prepoznaje nestabilna situacija u društvenim, političkim ili ekonomskim poslovima. Ima blisko značenje s raskrižjem, nekim kritičnim trenutkom kad je potrebno sagledati pretpostavke, hipoteze, predviđanja i inventivno ocijeniti kriznu situaciju“ (Ivanović, 2014:10).

Iz prethodne definicije, vidljivo je da je kriza pojava koja vodi značajnim promjenama, bilo da je riječ o pojedincu, poduzeću, stanju u gospodarstvu ili sl. Pritom kriza može imati 2 rezultata, u prvom slučaju može doći do povoljnog razrješenja krize, dok u drugom slučaju može doći do propasti. Iako svaki od subjekata koji se može naći u krizi može djelomično utjecati na faktore koji su doveli do krize, a s ciljem razrješavanja krize u svoju korist, mnogobrojni su faktori na koje subjekt koji je u krizi ne može utjecati, a koji u konačnici mogu imati vrlo razoran utjecaj, odnosno, mogu dovesti do propasti.

Ekonomsku krizu primarno se može okarakterizirati kroz visoku stopu nezaposlenosti te kroz rast siromaštva u određenom gospodarstvu. U pretkapitalističkim načinima proizvodnje, kriza je najčešće nastajala kao poremećaj u gospodarstvu koji je nastao kao posljedica nedovoljne proizvodnje, a što je za posljedicu imalo nedostatak sredstava za prehranu stanovništva ili sl. S druge strane, s prelaskom na kapitalistički način proizvodnje, kriza nastaje kao posljedica hiperprodukcije, odnosno prekomjerne proizvodnje te u ovom slučaju dolazi do prezasićenja tržišta (Ivanović, 2014). U toj situaciji brojni poslovni subjekti nisu u mogućnosti prodati svoje proizvode ili ih prodaju po jako niskim cijenama, a što u konačnici vodi ostvarivanju gubitaka te propasti poslovnih subjekata. U toj situaciji dolazi do rasta nezaposlenosti te općenito razine siromaštva u određenom gospodarstvu te si vrlo često pojedini građani nisu u mogućnosti priuštiti osnovne potrepštine. U situaciji kada država zbog smanjene zaposlenosti i smanjene osobne potrošnje, a posebice smanjenih investicija posljedično ima smanjenu prihodovnu stranu proračuna, a istodobno mora povećati izdatke za socijalne naknade, pojavljuju se sve veći problemi za javnu vlast te je u toj situaciji vrlo bitno pravilno upravljanje proračunskim sredstvima, a sve s ciljem ublažavanja posljedica krize.

U literaturi se može naći određene definicije prema kojima kriza zapravo predstavlja šansu. Šansu svakako jer dolazi do promjene, za pojedina poduzeća kriza može značiti priliku za promjenom poslovanja, a koje će u konačnici imati vrlo izražen pozitivan utjecaj (Kešetović i Toth, 2012). Moguće je uočiti da razdoblja krize nastupaju nakon faze ekspanzije, odnosno kada određeno gospodarstvo ili poduzeće dosegne vrhunac razvoja. U trenutku kada dolazi do pada gospodarskih aktivnosti, ujedno dolazi do pojave krize, a koja može dovesti do faze depresije, odnosno recesije na razini cijelog gospodarstva. Posljednja ekonomska kriza počela je 2007. godine u SAD-u te se kroz određeni period prelila na gotovo sva svjetska gospodarstva. U RH je Ekonomska kriza trajala u razdoblju od 2009. do 2014. godine te je ostavila vrlo izražene posljedice na gospodarstvo. Iz tog razloga se u ovom radu analizira utjecaj posljednje ekonomske krize na turizam u RH i na 2 odabrana grada, odnosno Barcelonu i Berlin (Ćorić i Šimić, 2019).

2.2. Tipologija kriza

Krize je moguće vrlo različito klasificirati, a ujedno je vidljivo da brojni autori vrlo različito klasificiraju krize. U najopćenitijem smislu, krize se mogu podijeliti na naredne skupine (Tomić i Milas, 2006):

- Prirodne krize;
- Tehnološke krize;
- Krize uzrokovane sukobom;
- Krize uzrokovane zlonamjernošću;
- Krize uzrokovane vrijednostima upravljanja;
- Krize uzrokovane obmanom;
- Krize uzrokovane lošim poslovanjem uprave i
- Poslovne i ekonomske krize

Iz svake od ovih tipova kriza moguće je iščitati koji su zapravo uzroci kriza, dok kada je riječ o poslovnim i ekonomskim krizama, uzroci mogu biti mnogobrojni, budući da je riječ o krizama koje su vrlo složene i koje mogu imati vrlo ozbiljne posljedice na nacionalna ili globalno gospodarstvo.

Vrsta krize	Indikatori
strategijska kriza	<ul style="list-style-type: none"> • konkurentska pozicija • tržišni rast • cijene • kvaliteta proizvoda • ugled • odnos prema kupcima • obujam investiranja • obujam istraživanja i razvoja • vrijednost za vlasnike
kriza uspjeha	<ul style="list-style-type: none"> • novčani tok • burzovna vrijednost • stvaranje vrijednosti • rentabilnost vlastitog ulaganja • rentabilnost ukupnog ulaganja • rentabilnost prometa • dobit po dionici • povrat investiranja (RoI)
kriza likvidnosti	<ul style="list-style-type: none"> • stupnjevi likvidnosti • radni kapital • koeficijent obrtaja • dani vezivanja • novčani tok • račun tokova kapitala • bilanca promjena

Slika 1: Vrste kriza i njeni indikatori

Izvor: Osmanagić Bedenik, N. (201.)

Na slici 1 prikazana je tipologija poslovnih kriza iz razloga jer poslovne krize najčešće vode razvoju ekonomskih kriza, a posebice je to izraženo kada je riječ o poslovnim krizama u velikim poduzećima, najčešće multinacionalnim kompanijama. Jedan od tipova poslovnih kriza je strategijska kriza koja se očituje u gubitku tržišne pozicije, te kroz druge indikatore, a što vodi padu vrijednosti za vlasnike. Druga vrsta krize je kriza uspjeha, a indikatori ove krize su izravno povezani s pokazateljima uspješnosti poslovanja. Pritom, ako poduzeće ima vrlo niske ili negativne nabrojane indikatore, za pretpostaviti je da je u poduzeću nastupila kriza uspjeha. Treća vrsta poslovne krize je kriza likvidnosti te ova vrsta krize nastaje kao posljedica nelikvidnosti poduzeća.

Ekonomska kriza se često poistovjećuje s pojmom financijska kriza, iako je riječ o različitim pojmovima. S druge strane, ove dvije vrste kriza su ipak vrlo usko povezane, budući da financijska kriza koja nastaje kao posljedica naglog pada vrijednosti financijske imovine može prouzročiti pad ekonomsku krizu. Financijske krize se najčešće dijele na bankarske, valutne, dužničke te krize koje su povezane sa špekulativnim djelovanjem. Bankarske krize nastaju kao posljedica lošeg poslovanja jedne ili više banaka, a što se naravno značajno odražava na cijelo gospodarstvo, ako je riječ o nekoj od većih banaka, a posebice kada je riječ o skupini banaka. Valutna kriza nastaje kao posljedica pada vrijednosti valute određene zemlje, zbog čega se svakako ističe važnost provođenja ispravnih monetarnih politika od strane središnje banke. Dužnička kriza nastaje primarno kao posljedica nemogućnosti podmirivanja javnog duga. Špekulativne krize su pritom jedna od najopasnijih kriza te nastaju kao posljedica špekulacija na financijskom tržištu, ali ujedno mogu imati razarajuće posljedice na nacionalno gospodarstvo, a u konačnici i na globalno gospodarstvo (Claesens i Kose, 2013).

2.3. Uzroci nastanka kriza

Uzroci nastanka ekonomskih kriza mogu biti brojni. Pritom se zapravo začetak ekonomske krize može uvidjeti kroz nedostatak novčanih sredstava za financiranje realne ekonomije, odnosno proizvodnje, investicija i sl. U tom slučaju dolazi do pada proizvodnje te rasta opće razine nezaposlenosti na razini države. Može se uočiti da ekonomska kriza zapravo počinje kroz krizu likvidnosti. Zbog nedostatka novčanih sredstava, poduzeća, pojedinci, ali i investitori se teže odlučuju na potrošnju ili investiranje raspoloživih novčanih sredstava, a što

u konačnici vodi stvaranju još većeg pada ekonomskih aktivnosti te produbljavanju recesije. Finalno, zbog globalizacije te zbog međunarodne trgovine, krize se vrlo lako šire iz jednog nacionalnog gospodarstva na druga gospodarstva te u konačnici kriza u jednom nacionalnom gospodarstvu može dovesti do globalnih posljedica, kao što je primjer posljednje ekonomske krize (Claesens i Kose, 2013).

Jedan od uzroka ekonomskih kriza mogu svakako biti oscilacije u kamatnim stopama, a posebice ako je riječ o vrlo niskim kamatnim stopama kao što je bio riječ na tržištu hipotekarnih kredita u SAD-u, a što je ujedno dovelo do rasta potražnje za takvim kreditima te iznadprosječnog rasta cijena nekretnina, a što je posljedično dovelo do nastanka ekonomske krize. Povezano s kamatnim stopama, u slučaju pomanjkanja regulacije od strane nadzornih tijela, za očekivati je da bi se mogle pojaviti određene poteškoće na financijskom tržištu, a koje bi u konačnici mogle imati štetne posljedice na gospodarstvo. Javni dug određenog nacionalnog gospodarstva također može biti jedan od uzroka krize, budući da zbog očekivanih izdataka za podmirivanje kamata na zaduženja država smanjuje rashodovnu stranu proračuna, to smanjenje se uvelike može odraziti na stanovništvo te poduzetnike koji će posljedično smanjiti potrošnju, a što svakako vodi produbljivanju krize (Benloić, 2012).

Jedan od uzroka financijske, ali i ekonomske krize može svakako biti liberalizacija financijskog tržišta za strane investitore uz visoke kamatne stope, a što posljedično vodi ukidanju radnih mjesta te rastu nezaposlenosti. U tom slučaju dolazi do prelijevanja kapitala s jednog na druga tržišta s višim očekivanim povratima te se na emitivnom tržištu kapitala zapravo stvara poremećaj jer dolazi do nesrazmjera između ponude i potražnje za kapitalom. Posljedično, manjak investicija vodi smanjenju gospodarskog rasta, smanjenju proizvodnje te najčešće zatvaranju nekih poslovnih subjekata te rastu nezaposlenosti (Mesarić, 2002).

Jedan od uzroka kriza, prvenstveno financijske krize, a koja kasnije može prerasti u ekonomsku krizu su loši plasmani banaka, a u situaciji kada banka nije u mogućnosti naplatiti te plasmane, vrlo lako može doći do propasti banke. U konačnici, propast određene banke rezultira negativnim efektima na cijeli financijski sustav, stanovništvo, poduzeća, ali i na javni sustav od kojeg se očekuje isplata osiguranih depozita. U situaciji kada dolazi do zatvaranja jedne ili više banaka, pojavljuju se poteškoće u financiranju poslovanja poduzeća, a što posljedično vodi produbljivanju krize (Mesarić, 2002).

Koliko god nevjerojatno zvučalo, prema Kumhof-u i Rancière-u, jedan od primarnih uzroka nastanka kriza je nejednakost u ostvarenim dohocima između siromašnijih te bogatijih stanovnika. U ovom slučaju su siromašniji stanovnici prisiljeni kreditno se zaduživati te zapravo samo povećavaju rizik stvaranja loših kreditnih plasmana banaka, a što u konačnici potencijalno može dovesti do stvaranja problema na određenom financijskom tržištu, a koje se u konačnici može odraziti i na druga financijska tržišta te dovesti do globalne krize (Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja, 2012).

2.4. Razvoj globalne ekonomske krize iz 2008. godine

Globalna ekonomska kriza sa vrhuncem u 2008. godini posljedica je krize na tržištu hipotekarnih kredita u SAD-u. Godinama je to tržište bilo stabilno uz vrlo niske stope, posljedica čega je bilo odobravanje velikog broja kredita, odnosno, došlo je do velike ekspanzije tržišta. Dodatno, na takvo stanje je imao značajan utjecaj priljev sredstava iz inozemstva, a koje su financijske institucije u želji za ostvarivanjem što veće zarade plasirale kroz kreditna sredstva. Financijske institucije su bile u mogućnosti plasirati sredstva na način kako su željele i u količinama u kojima su željele, a sve zbog pomanjkanja regulacije, što je u konačnici jedan od temeljnih uzroka za nastanak ekonomske krize. Pri odobravanju kredita, postojale su dvije kategorije, odnosno prime ili prvorazredni krediti koji su se odobrivali kreditno sposobnim klijentima i sub-prime ili drugorazredni krediti, a koji su se odobrivali osobama koje nisu bile kreditno sposobne. Jedno vrijeme je ovaj sustav funkcionirao budući da se tržište nekretnina u kratkom roku ponudom nije moglo prilagoditi novonastaloj situaciji pa je zbog povećane potražnje za nekretninama dolazilo do konstantnog povećanja cijena nekretnina. U situaciji kada je došlo do nemogućnosti naplate velikog broja kredita te kada su banke počele iskorištavati hipoteke, sustav je jednostavno pao. Posljedično, došlo je do zasićenja tržišta te naglog pada vrijednosti nekretnina, a time su određene hipoteke značajno izgubile na vrijednosti, a što je posljedično značajno utjecalo na aktivu banaka koje su odobravale takve kredite (Kilibarda, Nikčević, Milić i Mićunović, 2011).

Problem s hipotekarnim kreditima se pojavio tijekom ljetnih mjeseci 2007. godine, da bi se kroz par mjeseci, odnosno do 2008. godine negativni utjecaj hipotekarnih kredita multiplicirao na cijelo financijsko tržište SAD-a, a što je zapravo bila izravna posljedica činjenice da je došlo do krize likvidnosti, odnosno ograničena su sredstva za financiranje trgovine, investicija, a posebice obrtnih sredstava, potrošači i investitori su uvelike smanjili

svoju potrošnju, a što je u konačnici vodilo smanjivanju osobne potrošnje i investicija koje su zapravo glavne komponente BDP-a. U konačnici, zbog utjecaja globalizacije te međunarodne trgovine, kriza se prelijeva na globalna financijska tržišta (Benić, 2012).

Kroz par mjeseci, financijska kriza iz SAD-a, prelijeva se na područje Europe te je tako Njemačka morala spašavati „Hypo Real Estate holding kompaniju. Britanci su dokapitalizirali velike banke kao što su Royal Bank of Scotland, HBOS, Barclays, Francuzi BNP i Societe Generale i Nizozemci ING“ (Benić, 2012). Spašavanje financijskih institucija posljedično vodi smanjenju odobravanja kredita, a što u konačnici vodi smanjenoj ponudi novčanih sredstava na tržištu, a time i smanjenja potrošnje te investicija. Ovo se prvenstveno odrazilo da kupovinu dobara koja su potrošači najčešće kupovali na kredit, kao što su automobili, a što se posljedično izraženo odrazilo na Njemačku auto industriju. S ciljem smanjivanja negativnih efekata ekonomske krize, Europska središnja banka te par najjačih središnjih banaka s područja Europe snižavaju kamatne stope. Na području RH dolazi do značajnog smanjivanja stranih investicija, a što je u konačnici utjecalo na cijelo gospodarstvo. Pritom je zapravo najviše stradao građevinski sektor, došlo je do značajnog smanjenja osobne potrošnje te investicija, a što je u konačnici dovelo do pada BDP-a (Benić, 2012).

2.5. Posljedice ekonomske krize iz 2008. godine

Posljedice ekonomske krize iz 2008. godine globalno gospodarstvo je osjećalo još godinama nakon 2008. godine. Pritom je moguće uočiti da su se razvijenija gospodarstva puno brže oporavila u odnosu na npr. gospodarstvo u RH koje je zbog posljedica ekonomske krize iz 2008. godine godinama poslije bilo u recesiji. Iako se zbog specifičnosti financijskog tržišta u RH globalna ekonomska kriza kasnije odrazila na tržište RH, utjecaj je bio izraženiji u odnosu na neka druga gospodarstva. Tako je primjerice u razdoblju od 2009. do 2012. godine došlo do kumulativnog pada BDP-a od 11,2% (mjereno realnom stopom rasta BDP-a), što je drugi najveći kumulativni pad BDP-a jer je veći pad zabilježen samo u Grčkoj, a gdje je bio 21,5%. Došlo je do značajnog rasta broja nezaposlenih te je prosječno bilo oko 20% nezaposlenih, ali što je još više zabrinjavajuće je činjenica da je u prosjeku samo oko 53% radno sposobnih osoba bilo zaposleno (Kroflin, 2013).

3. ULOGA TURIZMA U GOSPODARSKOM SUSTAVU

Turizam je kao gospodarska grana vrlo bitna na globalnoj razini, a kada je riječ o RH, ta važnost se još više ističe budući da oko 20% BDP-a ovisi o turizmu (HTZ, 2020). Budući da je turizam jedan od temeljnih pojmova ovog rada, nužno je isti detaljno definirati, zbog čega će se u ovom poglavlju turizam pojmovno odrediti te će biti prikazan povijesni razvoj turizma u svijetu i RH. Ujedno, prikazati će se određeni statistički pokazatelji koji neće biti prikazani u empirijskom dijelu ovog rada.

3.1. Pojmovno određenje turizma

Turizam se u najsžetijem smislu može definirati kao „ukupnost odnosa i pojava koji proizlaze iz putovanja i boravka posjetitelja nekog mjesta, ako je takvo putovanje poduzeto radi odmora i uživanja te se njime ne zasniva stalno prebivalište i ne poduzima se neka gospodarska djelatnost“ (UN, 2008). Iz ove definicije je vidljivo da je prvi preduvjet da bi se putovanje moglo okarakterizirati kao putovanje u turističke svrhe izostanak obavljanja gospodarske djelatnosti, odnosno zasnivanja radnog odnosa kada je riječ o pojedincima koji putuju u inozemstvo ili druga područja unutar jedne države. Dodatno, riječ je o putovanju prilikom kojeg se ne mijenja stalno prebivalište, a istodobno je putovanje poduzeto s ciljem odmaranja i uživanja tijekom putovanja.

Turističko putovanje može biti u različite svrhe kao što su odmor, poslovne ili druge svrhe, ali je vrlo bitno da je riječ o putovanju u trajanju kraćem od godine dana. Vrlo često se u praksi razlikuju kratkotrajna putovanja (do 4 dana) ili dugotrajna putovanja, odnosno dolasci turista (duža od 4 dana), a što u konačnici vrlo često ima različito vrednovanje od strane javnih vlasti pojedinih država (UN, 2008). Turizam zapravo temelji na osobi, odnosno turistu koji poduzima određenu aktivnosti tj. odlazi na turističko putovanje u određenu destinaciju na određen period.

Turizam je vrlo specifična gospodarska grana budući da ima veći broj funkcija koje se mogu podijeliti na dvije skupine, odnosno na gospodarske te društvene funkcije.

Turizam se može različito kategorizirati, ovisno o brojnim kriterijima, ali su najčešće korišteni kriteriji (Grgić, 2013):

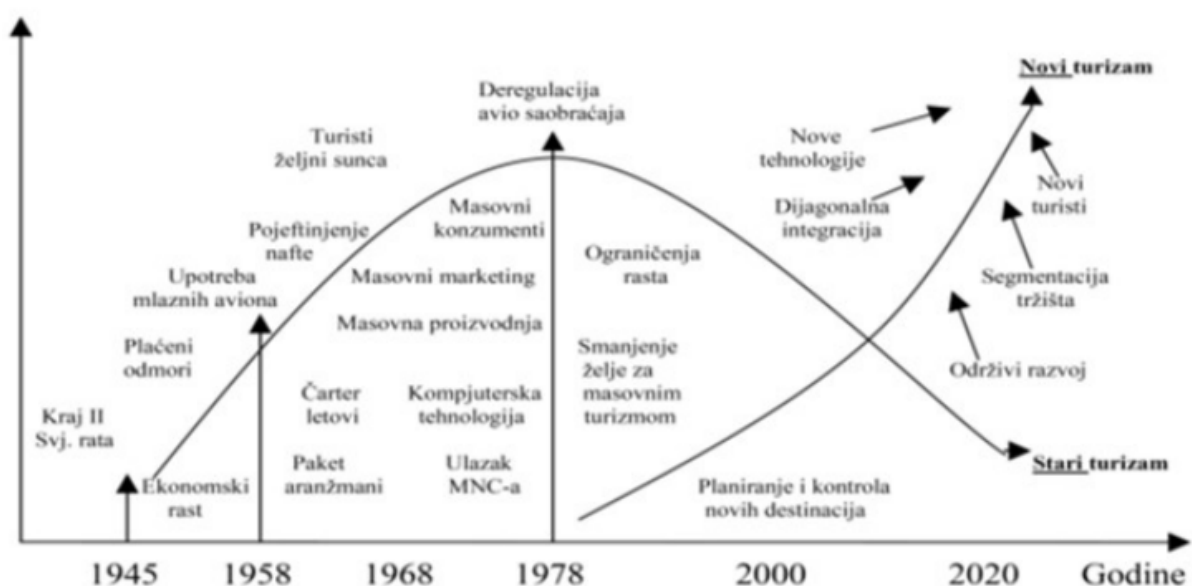
- Dužina boravka turista – izletnički, tranzitni, vikend i boravišni ili prema drugim definicijama kratka ili duga putovanja;
- Prostor na kojem se turizam odvija – urbani, ruralni, planinski ili primorski;
- Životna dob turista – dječji, omladinski, obiteljski ili turizam treće dobi;
- Godišnje doba – najčešće se spominju ljetni ili zimski turizam, iako se nikako ne smiju isključiti putovanja tijekom proljeća te jeseni te
- Intenzitet korištenja privatnih kapaciteta – predsezonski, sezonski i posezonski.

3.2. Povijesni razvoj turizma u svijetu i RH

Povijesno promatrano, može se uočiti da su zapravo začeci turizma u nekom obliku vidljivi već u antičko doba kada je najčešće bilo o putovanjima u lječilišne te vjerske svrhe. Pritom se razvoj turizma u antičko doba smatra ranom fazom razvoja turizma. Ali, nužno je istaknuti da se taj oblik turizma uvelike razlikuje u odnosu na turizam kakav poznajemo danas. Dodatno, moguće je uočiti da je turizam danas u različitim oblicima dostupan svima, a kroz povijest su turisti najčešće bile vrlo bogate osobe, budući da su turistička putovanja iziskivala vrlo velike svote novca. Nisu bili zadovoljeni neki od osnovnih preduvjeta za razvoj turizma, zbog čega nikako nije moglo doći niti do razvoja istog (Grgić, 2013).

Srednje doba razvoja turizma nastaje od 5. do 14. stoljeća te su u tom razdoblju najizraženija hodočašća, s naglaskom na hodočašća u Svetu zemlju. Nakon srednjeg doba, nastupa doba renesanse koje je trajalo do 17. stoljeća. U ovom periodu najčešći turisti su bili plemići (s naglaskom na mlade plemiće) koji su na taj način iskazivali svoj plemićki status, odnosno putovanja su bio dio nekog prestiža. S nastankom industrijske revolucije, dolazi do promjena u turizmu te je raste potražnja za turističkim uslugama, a putovanja postaju dostupnija većem broju ljudi nakon izuma parnog stroja, izgradnje željeznica te nakon brojnih drugih poboljšanja, ali se općeniti naglasak može staviti na poboljšanje životnih uvjeta. Nakon 1850.-ih godina dolazi do razvoja modernog turizma koji se zapravo najviše razvija s razvojem najčešćeg prijevoznog sredstva, odnosno automobila te je moderni turizam zapravo masovni turizam (Grgić, 2013).

Turizam na području RH je bio razvijen i kroz povijest, budući da je Zadar bio jedna od luka koje su bile na ruti putovanja turistima u Svetu zemlju, ali je kroz povijest sjever zemlje bio turistički atraktivan zbog brojnih lječilišta. Značajniji razvoj turizam na području RH doživljava kroz 19. stoljeće nakon izgradnje prvih željeznica te s otvaranjem prvog hotela u Opatiji, odnosno vile Angioline (otvorena 1882. godine). Kroz 20. stoljeće turizam na području RH doživljava procvat te postaje masovan. Kroz 20. stoljeće na području RH se otvaraju brojni hoteli, ali i drugi smještajni kapaciteti, a što je dodatno utjecalo na razvoj turizma, izuzev za vrijeme Domovinskog rata, kada je došlo do pada turizma, ali od 1995. godine dolazi do ponovnog razvoja turizma te se 2019. godina svakako može smatrati jednom od rekordnih godina (Grgić, 2013).

Slika 2: Životni ciklus turizma 1945.-2020. godine

Izvor: Poon. (1993)

Na slici 2 prikazan je životni ciklus turizma u razdoblju od 1945. do 2020. godine. Vidljivo je da turizam kao i bilo koji drugi proizvod ili usluga koji se nude na tržištu imaju svoj životni ciklus, odnosno prolaze kroz određene faze razvoja. Na samom početku razvoja turizma, odnosno u inicijalnoj fazi, postoji jako mali broj turista željnih otkrivanja novih destinacija. U ovoj fazi cilj je privući te pojedince, a koji će u konačnici doprinijeti razvoju turizma na određenom području prenoseći dobar glas, odnosno kroz preporuke. U drugoj, odnosno fazi tranzicije, dolazi do značajnijeg pokretanja turističke djelatnosti na određenom području, a što vodi trećoj fazi, odnosno fazi razvoja. U ovoj fazi riječ je o turistički vrlo razvijenom

području te ujedno broj turista premašuje broj stanovnika. U ovoj fazi je zapravo nužno stvarati dodatne sadržaje s ciljem zadržavanja ili privlačenja novih turista. Faza razvoja najčešće vodi do faze stagnacije ukoliko dođe do prevelike količine smještajnih kapaciteta ili naglog pada broja turista. Kao posljednja faza pojavljuje se faza pada ili oživljavanja turizma, u ovoj fazi najčešće dolazi do prenamjene smještajnih ili drugih turističkih kapaciteta te zapravo opstaju samo oni profitabilni te kapaciteti koji se mogu dugoročno iskorištavati u turističke svrhe.

3.3. Turistički pokazatelji u RH

Stupanj razvijenosti turizma u RH najjednostavnije je prikazati kroz određene pokazatelje. Kada je riječ o broju dolazaka te noćenja turista, u ovom dijelu rada prikazati najsvježiji podaci, odnosno podaci za 2018. i 2019. godinu.

	Individualno		Organizirano		Ukupno	
	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.
Domaći	1.360	1.488	661	723	2.021	2.211
Strani	10.384	10.912	6.261	6.441	16.645	17.353
UKUPNO	11.744	12.400	6.922	7.164	18.666	19.564

Slika 3: Dolasci turista prema načinu dolaska te porijeklu u 000

Izvor: HTZ (2020)

Na slici 3 prikazani su dolasci turista, ovisno je li riječ o domaćim ili stranim turistima te prema tom je li riječ o individualnom ili organiziranom dolasku. Moguće je uočiti da većinom riječ o stranim turistima, a koji pretežito dolaze individualno. Istodobno, moguće je uočiti da je broj turista u 2019. godini značajno porastao u odnosu na 2018. godinu.

	Individualno		Organizirano		Ukupno	
	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.
Domaći	4.607	5.083	1.869	2.011	6.476	7.094
Strani	53.539	55.058	29.636	29.089	83.175	84.147
UKUPNO	58.146	60.141	31.505	31.100	89.651	91.241

Slika 4: Noćenja turista prema načinu dolaska u 000

Izvor: HTZ (2020)

Na slici 4 prikazan je broj noćenja prema načinu dolaska i u ovisnosti je li riječ o domaćim ili stranim turistima. Vidljivo je da turisti koji dolaze individualno, ostvaruju veći broj noćenja, što je i za očekivati budući da najveći broj turista dolazi individualno. Ali, uzme li se u obzir broj dolazaka turista koji dolaze individualno u odnosu na organizirane dolaske u odnosu na broj noćenja, vidljivo je da turisti koji dolaze individualno u prosjeku ostvaruju manji broj noćenja. Dodatno, iako je došlo do rasta broja noćenja u 2019. godini, moguće je uočiti da je došlo do pada prosječnog broja noćenja po pojedinom organiziranom dolasku.

	PROSJEČNI BROJ NOĆENJA PO DOLASKU		PROSJEČNI BROJ NOĆENJA PO POSTELJI	
	2018.	2019.	2018.	2019.
Hoteli	3,1	3,0	151	157
Turistička naselja	5,6	5,6	101	132
Turistički apartmani	5,9	5,7	81	95
Kampovi	6,6	6,5	85	79
Kućanstva	5,6	5,5	75	60
Lječilišta	8,3	8,3	43	54
Odmarališta	5,9	6,1	40	52
Hosteli	2,5	2,5	94	67
Ostalo	4,1	3,2	56	29
Nekategorizirani objekti	5,2	6,3	32	10
UKUPNO	4,8	4,7	87	76

Slika 5: Prosječan broj noćenja po dolasku turista, prema vrstama smještaja

Izvor: HTZ (2020)

Na slici 5 prikazan je prosječan broj noćenja prema dolasku turista te prosječan broj noćenja prema postelji. Vidljivo je da najveći prosječan broj noćenja ostvaruju lječilišta, odnosno 8,3 noćenja po dolasku turista te da je taj broj konstantan u 2018. i 2019. godini. Najmanji prosječan broj noćenja po dolasku ostvaruju hosteli, odnosno 2,5 te je i taj broj jednak u 2018. te 2019. godini. S druge strane, moguće je uočiti da većina drugih smještajnih objekata bilježi pad prosječnog broja noćenja po dolasku turista, uz izuzetak odmarališta te nekategoriziranih objekata koji zapravo bilježe rast. Ono što je zabrinjavajuće je činjenica da je značajno opao pad broja noćenja po pojedinoj postelji, a što istodobno ukazuje da je došlo do prekapacitiranosti, odnosno da postoji rizik da će uskoro ponuda uvelike nadmašiti potražnju za smještajem u turističkim smještajnim objektima. Pritom je ovaj pad zapravo izravna činjenica pada broja noćenja po pojedinoj postelji u kućanstvima i hostelima, a što se može izravno povezati s trendovima posljednjih godina kada se mogao uočiti nagli porast broja postelja u ovom segmentu.

Grafikon 1: Izravan doprinos turizma BDP-u RH

Izvor: Svjetsko vijeće za putovanja i turizam (2020)

Na grafikonu 1 prikazano je kretanje izravnog doprinosa BDP-u kroz turističku djelatnost. Vidljivo je da je 1995. godine nakon Domovinskog rata došlo do rasta izravnog doprinosa turizma BDP-u, ali je poslije došlo do pada do iza 2000. godine zbog oporavka ostalih segmenata gospodarstva. Moguće je uočiti da je u 2009. i 2010. godini zbog utjecaja posljednje ekonomske krize došlo do pada direktnog doprinosa BDP-u, nakon čega ponovo slijedi oporavak turističke djelatnosti, a time i do rasta direktnog doprinosa turizma BDP-u. Tako je primjerice 2019. godine turizam izravno ostvarivao 11,4% BDP-a, a s neizravnim utjecajem procjenjuje se oko 20%.

Grafikon 2: Izravni doprinos turizma zapošljavanju na području RH

Izvor: Svjetsko vijeće za putovanja i turizam (2020)

Sa grafikona 2 vidljivo je da je turizam vrlo značajan za zapošljavanje na području RH. 1996. godine dolazi do rasta broja zaposlenih u turizmu, nakon čega slijedi ponovni pad do 2001. godine. Najveći broj zaposlenih u turizmu je bio 2008. godine, odnosno preko 202 tisuće. Pod utjecajem ekonomske krize, dolazi do pada turističke djelatnosti u narednim godinama, a time i do manjeg zapošljavanja u turizmu. 2019. godine je približno 187 tisuća ljudi bilo zaposleno u turizmu, što je svakako manji broj u odnosu na 2008. godinu, ali ovaj broj ujedno pokazuje da se turizam oporavlja od djelovanja posljednje ekonomske krize.

4. ODNOS EKONOMSKE KRIZE I TURISTIČKIH POKAZATELJA NA GLOBALNOJ RAZINI, NA PRIMJERU ODABRANIH GRADOVA

U ovom poglavlju će se na primjeru odabranih gradova prikazati utjecaj ekonomske krize iz 2007. godine sa vrhuncem u 2008. godini. Za analizu su odabrani gradovi Barcelona te Berlin. Barcelona iz razloga jer je vrlo slična turizmu na području RH budući da je riječ o turizmu temeljenom na kulturnom naslijeđu te na primorskom turizmu u ljetnim mjesecima. S druge strane, Berlin je odabran zbog specifičnosti turizma u Berlinu koji se ponajprije temelji na kulturnom naslijeđu. Pritom će se analizirati broj dolazaka turista te broj noćenja i drugi bitni podaci koje je moguće pronaći na web-u.

London	71,163,839
Paris	52,546,339
Berlin	32,869,156
Rome	28,549,101
Istanbul	20,983,823
Madrid	19,832,390
Barcelona	19,293,683
Prague	18,249,084
Vienna	17,412,927
Munich	17,124,486
Amsterdam	16,944,000
Stockholm	14,594,719
Hamburg	14,529,549
Milan	12,286,276
Lisbon	10,758,765

Slika 6: Vodeći europski gradovi prema broju noćenja u 2018. godini

Izvor: City of Vienna (2019)

Na slici 6 prikazani su vodeći europski gradovi prema broju noćenja u 2018. godini. Moguće je uočiti da London sa preko 71 mil noćenja gotovo pa ostvaruje ukupan broj noćenja turista u RH, a koji je 2018. godine bio gotovo 90 mil noćenja. Iako se na ovoj listi očekivano nalaze turistički razvijeni gradovi koji su ujedno poznati kao turističke destinacije na globalnoj razini, pomalo začuđuje ostvareni broj noćenja u Stockholmu te Hamburgu koji nisu primarno turistički razvijeni gradovi.

4.1. Barcelona

Barcelona je grad smješten na sjevero-istoku Španjolske a uz samu mediteransku obalu. Barcelona je grad koji je ponajprije poznat po sportskim klubovima, ali je riječ o turistički vrlo razvijenom gradu. Posljedica je to vrlo bogatog kulturnog naslijeđa, ali i izuzetne privlačnosti svih dobnim skupinama turista. Sam grad ima 1,61 mil stanovnika, dok s okolicom ima 3,24 mil stanovnika. Površina grada je 102,15 km². Barcelona je u 2016. godini imala 381 hotel, 66 muzeja i preko 35 tisuća trgovina. Dodatno, broju dolazaka turista u 2016. godini doprinijelo je održavanje čak 64 sajma, a na kojima je bilo 1,83 mil posjetitelja. Grad ima i 4,2 km dugu pješčanu plažu koja je vrlo privlačna turistima, a koji ujedno mogu uživati u opuštanju na plaži, a kada to požele u gradu imaju druge sadržaje, kao što su kulturni (Barcelona.de, 2017).

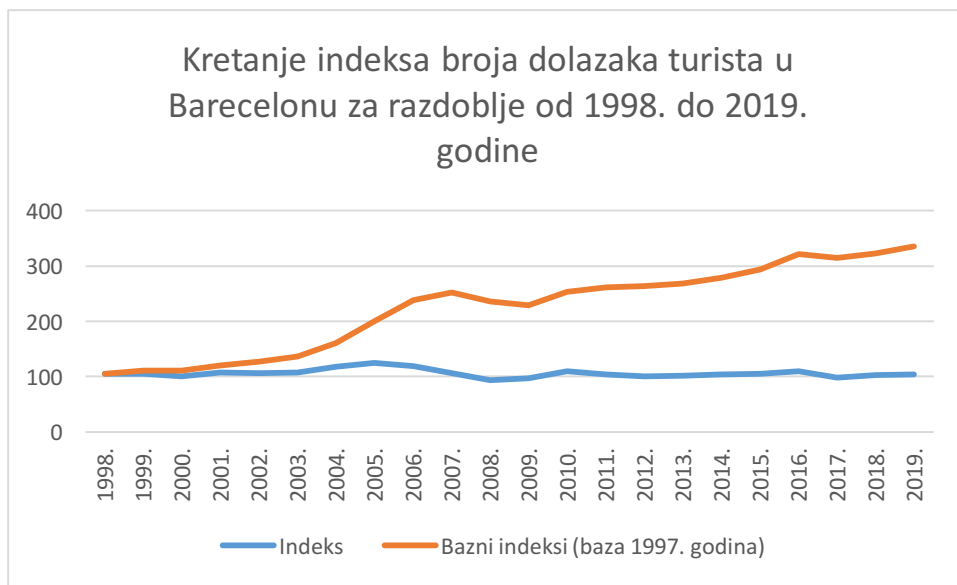
U nastavku se, zbog nemogućnosti pronalaska cjelovitih podataka o dolascima turista prema svim vrstama smještaja u Barcelonu (isključivo grad, bez okolice), analiziraju samo dolasci i noćenja turista u barcelonskim hotelima u razdoblju od 1997. do 2019. godine. Pritom su hoteli najvažniji smještajni kapaciteti koji ostvaruju preko 2/3 svih dolazaka te noćenja turista.

Tablica 1: Broj dolazaka turista smještenih u hotelima u Barcelonu u razdoblju od 1997. do 2019. godine u 000

Godina	Broj dolazaka turista	Indeks	Bazni indeksi (baza 1997. godina)
1997.	2.823	-	-
1998.	2.969	105,17	105,17
1999.	3.123	105,19	110,63
2000.	3.141	100,58	111,26
2001.	3.379	107,58	119,70
2002.	3.581	105,98	126,85
2003.	3.848	107,46	136,31
2004.	4.550	118,24	161,18
2005.	5.657	124,33	200,39
2006.	6.709	118,60	237,65
2007.	7.108	105,95	251,79
2008.	6.659	93,68	235,88
2009.	6.476	97,25	229,40
2010.	7.134	110,16	252,71
2011.	7.391	103,60	261,81
2012.	7.440	100,66	263,55
2013.	7.572	101,77	268,23
2014.	7.875	104,00	278,96
2015.	8.304	105,45	294,16
2016.	9.066	109,18	321,15
2017.	8.885	98,00	314,74
2018.	9.117	102,61	322,95
2019.	9.473	103,90	335,57

Izvor: Ajuntament de Barcelona (2018) Ajucantament de Barcelona (2019) Ajucantament de Barcelona (2020)

U tablici 1 prikazani su ostvareni dolasci turista koji su smješteni u hotelima, isključivo u gradu Barcelona, bez okolice, a zbog nemogućnosti pronalaska podataka za druge smještajne objekte. Pritom su hoteli najznačajnija vrsta smještajnih objekata koji ostvaruju preko 2/3 broja dolazaka i broja noćenja turista. Kada je riječ o broju dolazaka turista u Barcelonu, globalna ekonomska kriza je negativno utjecala u 2008. i 2009. godini te je do ponovnog pada došlo u 2017. godini. Iako je došlo do pada broja turista kroz dvije godine, već u 2010. godini je uslijedio značajan rast broja dolazaka turista u Barcelonu. Promatraju li se bazni indeksi, moguće je uočiti da se broj dolazaka turista u Barcelonu do 2019. godine povećao za 235% što je izuzetno značajan rast.

Grafikon 3: Kretanje indeksa broja dolazaka turista smještenih u hotelima u Barcelonu u razdoblju od 1997. do 2019. godine

Izvor: Izrada autorice prema tablici 1

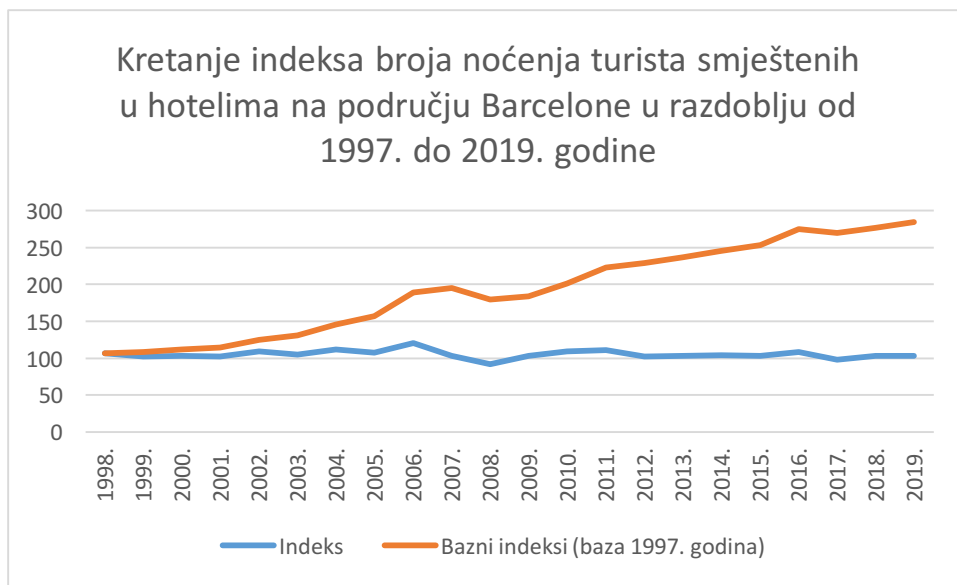
Na grafikonu 3 prikazano je kretanje indeksa broja dolazaka turista smještenih u hotelima u Barceloni u razdoblju od 1998. do 2019. godine. Moguće je uočiti da verižni indeksi variraju, a što je izravna posljedica smanjenog broja dolazaka u 2008., 2009. te 2017. godini. S druge strane, bazni indeksi (baza je 1997. godina) pokazuju manja odstupanja, ali iz krivulje koja prikazuje kretanje ovih indeksa vidljivo je da je u promatranom razdoblju došlo do značajnog povećanja broja dolazaka turista smještenih u hotele u Barceloni.

Tablica 2: Broj noćenja turista smještenih u hotele u Barceloni u razdoblju od 1997. do 2019. godine u 000

Godina	Broj noćenja turista	Indeks	Bazni indeksi (baza 1997. godina)
1997.	6.965	-	-
1998.	7.400	106,25	106,25
1999.	7.542	101,92	108,28
2000.	7.778	103,13	111,67
2001.	7.969	102,46	114,41
2002.	8.695	109,11	124,84
2003.	9.102	104,68	130,68
2004.	10.148	111,49	145,70
2005.	10.932	107,73	156,96
2006.	13.199	120,74	189,50
2007.	13.620	103,19	195,55
2008.	12.485	91,67	179,25
2009.	12.817	102,66	184,02
2010.	14.047	109,60	201,68
2011.	15.529	110,55	222,96
2012.	15.932	102,60	228,74
2013.	16.485	103,47	236,68
2014.	17.092	103,68	245,40
2015.	17.656	103,30	253,50
2016.	19.163	108,54	275,13
2017.	18.791	98,06	269,79
2018.	19.294	102,68	277,01
2019.	19.852	102,89	285,03

Izvor: Ajuntament de Barcelona (2018)Ajucantament de Barcelona (2019)Ajucantament de Barcelona (2020)

U tablici 2 prikazan je broj noćenja turista u hotelima u Barceloni. Na temelju verižnih indeksa moguće je uočiti da je pad broja noćenja zabilježen samo tijekom 2008. te 2017. godine. Moguće je zaključiti da je, kada je riječ o broju noćenja turista u Barceloni, globalna ekonomska kriza blago utjecala na broj noćenja u Barceloni te da je oporavak uslijedio već 2009. godine. Na temelju verižnih indeksa moguće je uočiti da se broj noćenja turista u Barceloni u razdoblju od 1997. do 2019. godine povećao za 185,03% što ukazuje na činjenicu da je riječ o vrlo popularnom turističkom odredištu. Moguće je i uočiti da se broj noćenja značajno manje povećao u odnosu na broj dolazaka turista, a što ukazuje na činjenicu da se broj noćenja turista po pojedinom dolasku turista smanjio u promatranom razdoblju.

Grafikon 4: Kretanje indeksa broja noćenja turista smještenih u hotelima na području Barcelone u razdoblju od 1997. do 2019. godine

Izvor: Izrada autorice prema tablici 2

Iz grafikona 4 vidljivo je da verižni indeksi variraju, što ukazuje na to da broj noćenja turista u hotelima varira u promatranom razdoblju. Pritom je pad zabilježen tijekom 2008., 2009. i 2017. godine. Promatraju li se bazni indeksi (baza 1997. godina), pad je zabilježen samo u 2008. godini, dok je u preostalim godinama zabilježen rast broja noćenja u odnosu na baznu godinu.

4.2. Berlin

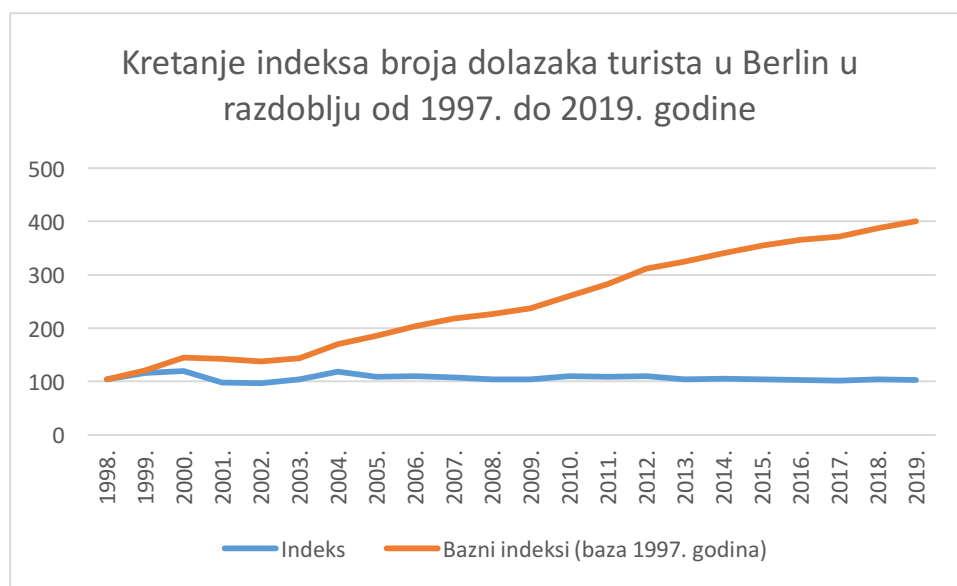
Berlin je glavni grad Njemačke sa gotovo 3,5 mil stanovnika te je ujedno i najveći grad EU. Berlin, za razliku od Barcelone se primarno oslanja na kulturni i druge slične vrste turizma, budući da je riječ o gradu smještenom daleko od obale i s značajno nepovoljnijim klimatskim uvjetima.

Tablica 3: Broj dolazaka turista u Berlin u razdoblju od 1997. do 2019. godine u 000

Godina	Broj dolazaka turista	Indeks	Bazni indeksi (baza 1997. godina)
1997.	3.484	-	-
1998.	3.636	104,36	104,36
1999.	4.210	115,79	120,84
2000.	5.050	119,95	144,95
2001.	4.972	98,46	142,71
2002.	4.789	96,32	137,46
2003.	4.984	104,07	143,05
2004.	5.924	118,86	170,03
2005.	6.465	109,13	185,56
2006.	7.077	109,47	203,13
2007.	7.585	107,18	217,71
2008.	7.905	104,22	226,89
2009.	8.263	104,53	237,17
2010.	9.051	109,54	259,79
2011.	9.866	109,00	283,18
2012.	10.849	109,96	311,39
2013.	11.325	104,39	325,06
2014.	11.871	104,82	340,73
2015.	12.369	104,20	355,02
2016.	12.732	102,93	365,44
2017.	12.966	101,84	372,16
2018.	13.503	104,14	387,57
2019.	13.963	103,41	400,77

Izvor: Statistik-berlin-brandenburg.de (2020)

U tablici 3 prikazan je broj dolazaka turista u Berlin (u 000) tijekom razdoblja od 1997. do 2019. godine. Moguće je uočiti da je u Berlinu zabilježen blagi pad broja dolazaka turista tijekom 2001. te 2002. godine, ali za vrijeme trajanja globalne ekonomske krize nije došlo do nikakvog utjecaja na broj dolazaka turista u Berlin, odnosno broj dolazaka turista je unatoč globalnoj ekonomskoj krizi nastavio rasti. Na temelju baznih indeksa moguće je uočiti da je u promatranom razdoblju došlo do rasta broja dolazaka turista za 300,77% što je jako veliki rast. Moguće je uočiti da iako je Barcelona u javnosti možda i popularnija kao turističko odredište, Berlin je zabilježio veći rast broja dolazaka turista u promatranom razdoblju te je svakako otporniji na utjecaj globalne ekonomske krize u odnosu na Barcelonu.

Grafikon 5: Kretanje indeksa broja dolazaka turista u Berlin u razdoblju od 1997. do 2019. godine

Izvor: Izrada autorice prema podacima iz tablice 3

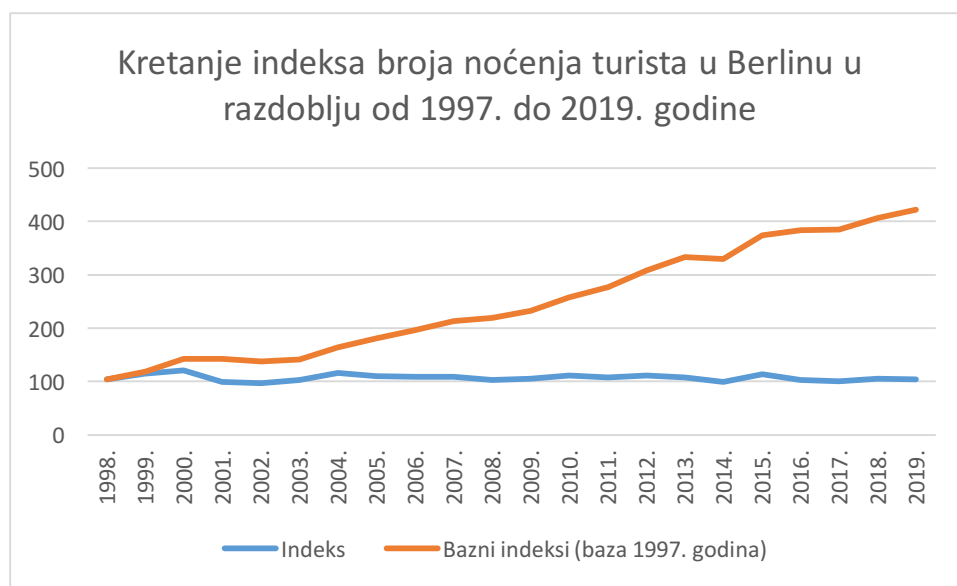
Na grafikonu 5 prikazano je kretanje verižnih te baznih indeksa izračunatih temeljem broja dolazaka turista u Berlin u razdoblju od 1997. do 2019. godine. Krivulja verižnih indeksa pokazuje da nije bilo značajnih odstupanja u promatranom razdoblju te da je u većini godina zabilježen rast broja dolazaka turista. Krivulja baznih indeksa pokazuje da je u promatranom razdoblju došlo do značajnog rasta dolazaka turista u odnosu na baznu 1997. godinu, što ujedno pokazuje da je u promatranom razdoblju došlo do značajnog rasta broja dolazaka turista u Berlin.

Tablica 4: Broj noćenja turista u Berlinu tijekom razdoblja od 1997. do 2019. godine

Godina	Broj noćenja turista	Indeks	Bazni indeksi (baza 1997. godina)
1997.	8.087	-	-
1998.	8.367	103,46	103,46
1999.	9.593	114,65	118,62
2000.	11.546	120,36	142,77
2001.	11.472	99,36	141,86
2002.	11.135	97,06	137,69
2003.	11.425	102,60	141,28
2004.	13.260	116,06	163,97
2005.	14.620	110,26	180,78
2006.	15.910	108,82	196,74
2007.	17.286	108,65	213,75
2008.	17.770	102,80	219,74
2009.	18.792	105,75	232,37
2010.	20.796	110,66	257,15
2011.	22.359	107,52	276,48
2012.	24.896	111,35	307,85
2013.	26.942	108,22	333,15
2014.	26.689	99,06	330,02
2015.	30.250	113,34	374,06
2016.	31.068	102,70	384,17
2017.	31.150	100,26	385,19
2018.	32.872	105,53	406,48
2019.	34.124	103,81	421,96

Izvor: Statistik-berlin-brandenburg.de (2020)

U tablici 4 prikazan je broj noćenja turista u Berlinu u razdoblju od 1997. do 2019. godine. Uočljivo je da je do paa broja noćenja u odnosu na prethodnu godinu došlo tijekom 2001., 2002. te 2014. godine. Pritom se pad broja noćenja u 2014. godini ne može izravno povezati s djelovanjem globalne ekonomske krize, budući da je ista u Njemačkoj počela djelovati ranije u odnosu na RH, ali su i puno brže eliminirani negativni efekti iste. U promatranom razdoblju je došlo do rasta broja noćenja za 321,96% što pokazuju bazni indeksi. U usporedbi s Barcelonom, moguće je uočiti da je broj noćenja turista u Berlinu rastao i tijekom godina kada je bilo najizraženije djelovanje globalne ekonomske krize te da je broj noćenja turista u Berlinu narastao više u odnosu na rast broja noćenja turista u Barceloni u razdoblju od 1997. do 2019. godine.

Grafikon 6: Kretanje indeksa broja noćenja turista u Berlinu u razdoblju od 1997. do 2019. godine

Izvor: Izrada autorice prema podacima iz tablice 4

Na grafikonu 6 prikazano je kretanje indeksa broja noćenja turista u Berlinu tijekom razdoblja od 1997. do 2019. godine. Na temelju krivulje verižnih indeksa moguće je uočiti da je rast broja noćenja turista u Berlinu u promatranom razdoblju stabilan. Ako se promatra krivulja baznih indeksa, moguće je uočiti da globalna ekonomska kriza nije imala nikakav utjecaj na kretanje krivulje broja noćenja u Berlinu te da u promatranom razdoblju došlo do jako velikog rasta broja noćenja.

5. ODNOS EKONOMSKE KRIZE I TURISTIČKIH POKAZATELJA U REPUBLICI HRVATSKOJ

U ovom poglavlju vrši se analiza utjecaja globalne ekonomske krize iz 2007. godine na osnovne turističke pokazatelje na području RH u razdoblju od 2007. do 2019. godine. RH ima 4,28 mil stanovnika te ukupnu površinu (kopno + more) preko 88 tisuća km². U odnosu na gradove koji su analizirani u prethodnom poglavlju, moguće je uočiti da je u RH malo veći broj stanovnika, ali je značajno veća površina. Za razliku od gradova koji se pretežno fokusiraju na razvoj jedne ili par vrsta turizma, RH je vrlo raznolika te je moguće razvijati sve vrste turizma. Posljedično, turizam u RH izravno doprinosi ostvarivanju oko 11% BDP-a, dok s neizravnim utjecajima oko 20%.

RH je vrlo bogata kulturnom baštinom te turisti tijekom cijele godine mogu posjetiti vrlo brojne manifestacije tradicionalnog ili modernog karaktera. Na području RH je čak 408 zaštićenih područja, od kojih je čak 8 nacionalnih parkova te 11 parkova prirode. Koliko su nacionalni parkovi bitni za turizam RH pokazuje podatak da je u 2018. godini gotovo 1,8 milijuna turista posjetilo NP Plitvička jezera (HTZ, 2020:8).

	2000.	2005.	2010.	2015.
Hoteli i aparthoteli	446	516	616	692
Turistička naselja	79	68	49	48
Kampovi	198	224	235	271
Lječilišta	9	9	10	11
Odmarališta	63	126	120	28
Odmarališta za djecu i mladež / hosteli	18	31	50	187
Ostalo	321	556	1.037	3.330
UKUPNO	1.134	1.530	2.117	4.567

Slika 7: Broj smještajnih objekata u RH od 2000. do 2015. godine

Izvor: HTZ (2020)

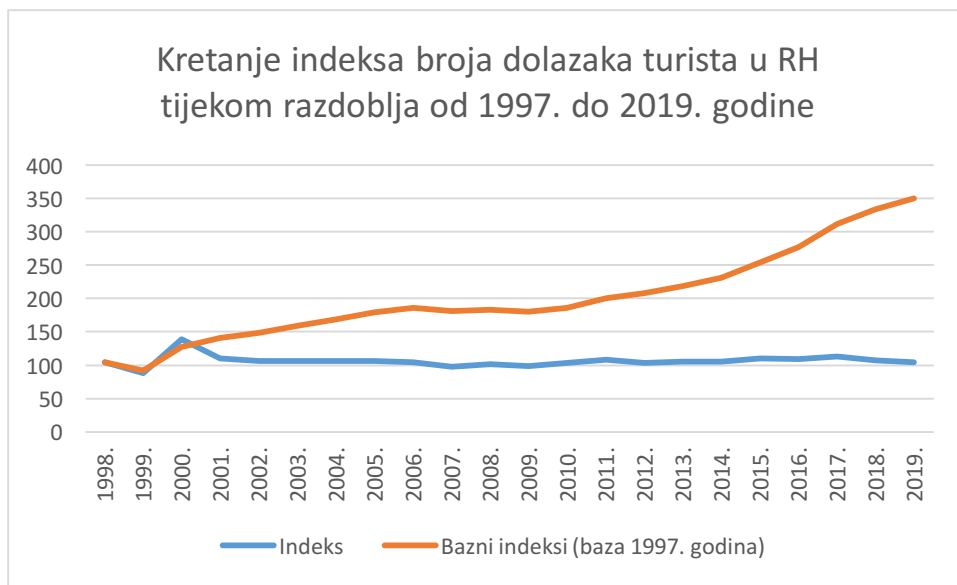
Na slici 7 je prikazan broj smještajnih objekata na području RH. Moguće je uočiti da globalna ekonomska kriza nije uopće utjecala na broj smještajnih objekata, izuzev odmarališta, budući da je u razdoblju od 2010. do 2015. godine značajnije smanjen broj odmarališta, dok je došlo do rasta broja drugih smještajnih objekata, a posebice objekata pod kategorijom ostalo.

Tablica 5: Kretanje broja dolazaka turista u RH od 1997. do 2019. godine u 000

Godina	Broj dolazaka turista	Indeks	Bazni indeksi (baza 1997. godina)
1997.	5.585	-	-
1998.	5.852	104,78	104,78
1999.	5.127	87,61	91,80
2000.	7.137	139,20	127,79
2001.	7.860	110,13	140,73
2002.	8.320	105,85	148,97
2003.	8.878	106,71	158,96
2004.	9.412	106,01	168,52
2005.	9.995	106,19	178,96
2006.	10.385	103,90	185,94
2007.	10.141	97,65	181,58
2008.	10.250	101,07	183,53
2009.	10.075	98,29	180,39
2010.	10.405	103,28	186,30
2011.	11.211	107,75	200,73
2012.	11.599	103,46	207,68
2013.	12.233	105,47	219,03
2014.	12.914	105,57	231,23
2015.	14.175	109,76	253,80
2016.	15.463	109,09	276,87
2017.	17.431	112,73	312,10
2018.	18.667	107,09	334,23
2019.	19.566	104,82	350,33

Izvor: DZS (2020)

Bitno je naznačiti da podaci od 1997. do 2006. godine uključuju i podatke za luke nautičkog turizma. Iz tablice 5 vidljivo je da je u promatranom razdoblju došlo do značajnog rasta broja dolazaka turista. Odnosno, u promatranom razdoblju broj dolazaka turista se povećao za 250%. U RH je zabilježen pad broja dolazaka turista samo u 1999., 2007. te 2009. godini. Uočljivo je da se za razliku od drugih gospodarskih grana turizam vrlo brzo oporavio te da je ujedno bilo riječ o vrlo malom padu broja dolazaka turista. Prema ovim podacima, RH je sličnija Barceloni, budući da globalna ekonomska kriza nije imala utjecaj na broj dolazaka turista u Berlin.

Grafikon 7: Kretanje indeksa broja dolazaka turista u RH tijekom razdoblja od 1997. do 2019. godine

Izvor: Izrada autorice prema podacima iz tablice 5

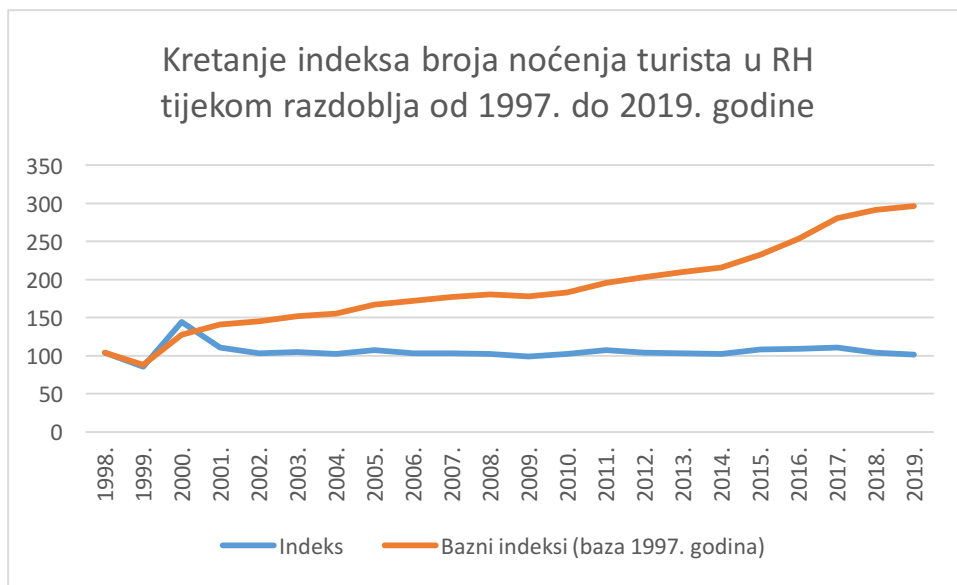
Sa grafikona 7 vidljivo je da je došlo do vrlo blagog pada broja dolazaka turista u 1999., 2007. te 2009. godini. godini, ali da unatoč blagom padu u tim godinama turizam u RH u preostalim godinama bilježi stabilan rast broja dolazaka turista, a što je svakako za posljedicu imalo činjenicu da je trenutno turizam jedna od najznačajnijih gospodarskih grana. Promatra li se krivulja baznih indeksa, moguće je uočiti da broj dolazaka turista bilježi konstantan rast u promatranom razdoblju, u odnosu na baznu godinu te da je zapravo riječ o značajnom rastu, budući da se broj dolazaka turista povećao za 250%.

Tablica 6: Kretanje broja noćenja turista u RH od 1997. do 2019. godine u 000

Godina	Broj noćenja turista	Indeks	Bazni indeksi (baza 1997. godina)
1997.	30.775	-	-
1998.	31.852	103,50	103,50
1999.	27.126	85,16	88,14
2000.	39.183	144,45	127,32
2001.	43.404	110,77	141,04
2002.	44.692	102,97	145,22
2003.	46.635	104,35	151,54
2004.	47.797	102,49	155,31
2005.	51.421	107,58	167,09
2006.	53.007	103,08	172,24
2007.	54.416	102,66	176,82
2008.	55.465	101,93	180,23
2009.	54.793	98,79	178,04
2010.	56.217	102,60	182,67
2011.	60.110	106,92	195,32
2012.	62.507	103,99	203,11
2013.	64.617	103,38	209,97
2014.	66.270	102,56	215,34
2015.	71.437	107,80	232,13
2016.	77.919	109,07	253,19
2017.	86.200	110,63	280,10
2018.	89.651	104,00	291,31
2019.	91.243	101,78	296,48

Izvor: DZS (2020)

Vrlo bitno je napomenuti da podaci u razdoblju od 1997. do 2006. godine uključuju i luke nautičkog turizma. U tablici 6 prikazan je broj noćenja turista na području RH u razdoblju od 1997. do 2019. godine. Moguće je uočiti da je zabilježen pad broja noćenja samo u 1999. te 2009. godini. Pritom je moguće uočiti da je 1999. godine bio izraženiji pad noćenja turista, dok je 2009. godine riječ o blagom padu, iz čega se može zaključiti da je globalna ekonomska kriza imala vrlo blag utjecaj na broj noćenja turista u RH. Također i prema broju noćenja RH je sličnija Barceloni, u odnosu na Berlin, a što se svakako može povezati s karakteristikama turističke ponude u Barceloni te RH (odnosno, primarno je riječ o sezonskom, kupališnom turizmu).

Grafikon 8: Kretanje indeksa broja noćenja turista u RH tijekom razdoblja od 1997. do 2019. godine

Izvor: Izrada autorice prema podacima iz tablice 6

Na grafikonu 8 prikazano je kretanje indeksa broja noćenja turista u RH tijekom razdoblja od 1997. do 2019. godine. Moguće je uočiti da se krivulje indeksa broja noćenja ponašaju gotovo identično kao krivulje broja dolazaka turista u RH. To ujedno ukazuje da u promatranom razdoblju nije dolazilo do značajnijih odstupanja broja noćenja po pojedinom dolasku turista, odnosno da je broj noćenja turista na području RH u promatranom razdoblju približno identično pratio broj dolazaka turista.

Tablica 7: Dolasci turista u Zagreb i Split u razdoblju od 1997. do 2019. godine (u 000)

Godina	Zagreb			Split		
	Broj dolazaka turista	Indeks	Bazni indeksi (baza 1997. godina)	Broj dolazaka turista	Indeks	Bazni indeksi (baza 1997. godina)
1997.	385	-	-	60	-	-
1998.	376	97,66	97,66	79	131,67	131,67
1999.	340	90,43	88,31	65	82,28	108,33
2000.	362	106,47	94,03	90	138,46	150,00
2001.	385	106,35	100,00	93	103,33	155,00
2002.	442	114,81	114,81	107	115,05	178,33
2003.	472	106,79	122,60	111	103,74	185,00
2004.	508	107,63	131,95	157	141,44	261,67
2005.	550	108,27	142,86	189	120,38	315,00
2006.	604	109,82	156,88	210	111,11	350,00
2007.	665	110,10	172,73	210	100,00	350,00
2008.	705	106,02	183,12	205	97,62	341,67
2009.	634	89,93	164,68	202	98,54	336,67
2010.	613	96,69	159,22	177	87,62	295,00
2011.	677	110,44	175,84	257	145,20	428,33
2012.	704	103,99	182,86	280	108,95	466,67
2013.	802	113,92	208,31	325	116,07	541,67
2014.	908	113,22	235,84	394	121,23	656,67
2015.	1.020	112,33	264,94	457	115,99	761,67
2016.	1.109	108,73	288,05	582	127,35	970,00
2017.	1.286	115,96	334,03	729	125,26	1215,00
2018.	1.400	108,86	363,64	862	118,24	1436,67
2019.	1.454	103,86	377,66	944	109,51	1573,33

Izvor: DZS (2020)

U tablici 7 prikazana je usporedba broja dolazaka turista u Zagreb te Split u razdoblju od 1997. do 2019. godine. Kada je riječ o Zagrebu, vidljivo je da je došlo do pada broja dolazaka turista u 1998., 1999., 2009. te 2010. godini, Moguće je zaključiti da je globalna ekonomska kriza značajnije djelovala na broj dolazaka turista u Zagreb, iako je riječ o pomalo zakašnjelom utjecaju, a što se svakako može povezati s kasnijim početkom recesije gospodarstva u cijelosti (u odnosu na druge svjetske države). Kada je riječ o baznim indeksima, moguće je uočiti da se u promatranom razdoblju broj dolazaka turista povećao za 277,66% što je izuzetno veliko povećanje broja dolazaka turista. Kada je riječ o broju dolazaka turista u Split, uočljivo je da je broj dolazaka bio u padu u 1999. godini te u razdoblju od 2008. do 2010. godine. Pritom je pad 1999. godine bio izraženiji u odnosu na pad u razdoblju od 2008. do 2010. godine. Promatraju li se bazni indeksi, moguće je uočiti da je u odnosu na prethodno analizirane gradove te u odnosu na RH u cijelosti Split zabilježio rekordan rast broja dolazaka turista u promatranom razdoblju. Prema podacima prikazanim u tablici 7, Zagreb i Split su prema kretanjima sličniji Barceloni, budući da je zamijećen blagi

utjecaj globalne ekonomske krize, ali, kada je riječ o Splitu, u razdoblju od 1997. do 2019. godine došlo je do značajno većeg rasta broja dolazaka turista u odnosu na Barcelonu i Berlin.

Tablica 8: Noćenja turista u Zagrebu i Splitu u razdoblju od 1997. do 2019. godine (u 000)

Godina	Zagreb			Split		
	Broj noćenja turista	Indeks	Bazni indeksi (baza 1997. godina)	Broj noćenja turista	Indeks	Bazni indeksi (baza 1997. godina)
1997.	658	-	-	132	-	-
1998.	629	95,59	95,59	144	109,09	109,09
1999.	584	92,85	88,75	112	77,78	84,85
2000.	628	107,53	95,44	180	160,71	136,36
2001.	650	103,50	98,78	178	98,89	134,85
2002.	761	117,08	115,65	200	112,36	151,52
2003.	835	109,72	126,90	206	103,00	156,06
2004.	856	102,51	130,09	296	143,69	224,24
2005.	934	109,11	141,95	345	116,55	261,36
2006.	1.019	109,10	154,86	396	114,78	300,00
2007.	1.133	111,19	172,19	407	102,78	308,33
2008.	1.183	104,41	179,79	416	102,21	315,15
2009.	1.048	88,59	159,27	459	110,34	347,73
2010.	1.032	98,47	156,84	610	132,90	462,12
2011.	1.128	109,30	171,43	671	110,00	508,33
2012.	1.182	104,79	179,64	749	111,62	567,42
2013.	1.376	116,41	209,12	914	122,03	692,42
2014.	1.542	112,06	234,35	1.111	121,55	841,67
2015.	1.746	113,23	265,35	1.337	120,34	1012,88
2016.	1.972	112,94	299,70	1.747	130,67	1323,48
2017.	2.264	114,81	344,07	2.164	123,87	1639,39
2018.	2.512	110,95	381,76	2.510	115,99	1901,52
2019.	2.639	105,06	401,06	2.756	109,80	2087,88

Izvor: DZS (2020)

Kada je riječ o broju noćenja, moguće je uočiti da je u Zagrebu došlo do pada broja noćenja u 1998., 1999., 2009. te u 2010. godini. Pritom je najizraženiji pad bio 2009. godine, iako nije riječ o vrlo velikom padu broja noćenja. Moguće je uočiti da je došlo do vrlo velikog rasta broja noćenja (prema baznim indeksima). S druge strane, kada je riječ o Splitu, pad broja noćenja turista u 1999. godini je bio izraženiji u odnosu na Zagreb, ali globalna ekonomska kriza nije nimalo utjecala na broj noćenja turista u Splitu te je i u kriznim godinama broj noćenja u Splitu nastavio rasti (iako po nižim stopama u odnosu na preostale godine). Promatraju li se bazni indeksi koji se odnose na broj noćenja turista u Splitu, moguće je uočiti da je turizam na području Splita doživio procvat. U usporedbi s drugim gradovima te rastom na razini cijele RH, rast broja noćenja turista u Splitu (u odnosu na baznu godinu) je najizraženiji. Uočljivo je da je prema kretanjima broja noćenja Zagreb sličniji Barceloni (blagi

utjecaj globalne ekonomske krize), dok je Split sličniji Berlinu, budući da globalna ekonomska kriza nije utjecala na broj noćenja u Splitu, ali je nužno istaknuti da je Split u razdoblju od 1997. do 2019. godine u odnosu na Barcelonu te Berlin zabilježio značajniji rast broja noćenja turista.

6. ZAKLJUČAK

Kriza kao pojava je vrlo specifična, budući da može rezultirati vrlo brojnim scenarijima, a koji se mogu podijeliti na dvije skupine, propast te ponovni početak. Prema nekim teoretičarima, kriza ujedno predstavlja priliku za određene poslovne subjekte koji na vrijeme uoče znakove krize te joj se prilagode. U konačnici, takvi subjekti mogu izvući vrlo velike koristi iz krize, a dok za druge poslovne subjekte kriza može značiti propast. Krize mogu imati vrlo brojne uzroke, zbog čega je tipologija kriza vrlo raznolika.

Posljednja ekonomska kriza sa početkom na ljeto 2007. godine izravna posljedica je pomanjkanja regulacije na tržištu hipotekarnih kredita, budući da su financijske institucije u želji za maksimizacijom profita plasirale određene kredite koji su se pokazali teško ili nikako naplativima. Jedno vrijeme je takav sustav funkcionirao, dok nije došlo do prsnuća tog prenapuhanog balona, a što se u konačnici odrazilo na cijeli financijski sustav SAD-a, a zbog globalne povezanosti financijskog sustava te međunarodne trgovine, kriza se tijekom 2008. godine odrazila na globalno gospodarstvo.

Globalna ekonomska kriza se uvelike odrazila i na cijelo gospodarstvo Europe, a posebice je brzo djelovala na gospodarstva najvećih država kao što je Njemačka gdje je došlo do značajnog pada industrijske proizvodnje zbog pada potražnje, ponajprije za automobilima. Također, došlo je do pada potražnje u sektoru građevinarstva. Ali, za razliku od RH, u kojoj je kriza kasnije počela, Njemačka se značajno brže oporavila. U RH je ekonomska kriza prouzročila recesiju koja je trajala sve do 2014. godine, a značajno je uzdrmala sektor građevine, ali i sve druge sektore. Dodatno, došlo je do izraženog pada izravnih stranih investicija, a posebice do pada osobne potrošnje, što je dodatno pojačalo utjecaj ekonomske krize.

Moguće je zaključiti da je globalna ekonomska kriza utjecala na broj noćenja turista u hotelima na području Barcelone, ali da je oporavak uslijedio već u 2009. godini. Iako je prema broju dolazaka turista oporavak tržišta bio tek u 2010. godini, zbog povećanog broja noćenja po pojedinom dolasku turista u 2009. godini, prema varijabli broj noćenja turista, oporavak turističkog tržišta je vidljiv već u 2009. godini, što ukazuje na to da je globalna ekonomska kriza imala utjecaj na turizam u Barceloni samo tijekom 2008. godine.

Može se zaključiti da globalna ekonomska kriza nije imala nikakav utjecaj na broj dolazaka turista u Berlin, budući da je i u vrijeme globalne ekonomske krize broj dolazaka turista u Berlin bilježio rast, a u konačnici su bazni indeksi iskazali značajniji rast broja dolazaka turista u odnosu na rast dolazaka turista u Barcelonu, u promatranom razdoblju. Kada je riječ o broju noćenja turista u Berlinu, uočljivo je da globalna ekonomska kriza nije imala nikakav utjecaj na broj noćenja te je uočljivo da je došlo do vrlo značajnog rasta broja noćenja u razdoblju od 1997. do 2019. godine. Usporede li se kretanja u Barceloni te Berlinu, moguće je uočiti da je turističko tržište Berlina otpornije na globalna ekonomska kretanja, što svakako pokazuju podaci o broju dolazaka te broju noćenja turista u razdoblju od 1997. do 2019. godine.

RH je kao i analizirani gradovi, odnosno Barcelona i Berlin u promatranom razdoblju zabilježila vrlo značajan rast broja dolazaka te broja noćenja turista. U RH je zabilježen pad broja dolazaka turista samo u 1999., 2007. te u 2009. godini te je riječ o vrlo blagom padu broja dolazaka turista. Zabilježen je pad broja noćenja samo u 2009. godini, ali vrlo brzo je uslijedio ponovni rast broja noćenja turista na području RH. Kada je riječ o broju dolazaka turista u Zagreb te Split, moguće je uočiti da je kretanje vrlo slično kretanju na razini RH. Jedina iznimka je izuzetno veliki rast broja dolazaka turista u Split, a koji je značajno veći u odnosu na druge analizirane gradove te razinu cijelokupne RH. Kada je riječ o broju noćenja, Zagreb je zabilježio blagi pad pod utjecajem globalne ekonomske krize, ali je broj noćenja u Splitu nastavio rasti i u kriznim godinama. Uočljivo je da je turizam na području Splita doživio procvat u razdoblju od 1997. do 2019. godine.

Finalno, može se zaključiti da je globalna ekonomska kriza imala minimalan ili nikakav utjecaj na turizam u Barceloni, Berlinu i RH (uključujući Zagreb i Split), a što ujedno ukazuje da je turizam otporan na ekonomske krize.

LITERATURA

1. Ajuntament de Barcelona (2018.): Informe de l'activitat turística a Barcelona, dostupno na:
https://www.diba.cat/documents/74348/203387310/Informe+Activitat+tur%C3%ADstica+Barcelona+2017_Part1.pdf/e6fee35d-8e7e-4bd5-8abf-a023093acdb7 [20.08.2020.]
2. Ajucantament de Barcelona (2019.): Informe de l'activitat turística a Barcelona, dostupno na:
https://ajuntament.barcelona.cat/turisme/sites/default/files/iaotb18_final_0.pdf [20.08.2020.]
3. Ajucantament de Barcelona (2020.): Informe de l'activitat turística a Barcelona, dostupno na:
https://ajuntament.barcelona.cat/turisme/sites/default/files/capsula_1_iaotb19_0.pdf [20.08.2020.]
4. Barcelona.de (2017.): Barcelona in figures, dostupno na:
<https://www.barcelona.de/en/barcelona-figueres.html> [17.08.2020.]
5. BeniĆ, Đ. (2012.): Ekonomska kriza u Europi i Hrvatsko gospodarstvo, Ekon. Misao praksa Dbk, god XXI, (2012.), br 2., str 847-854
6. BenoliĆ, M. (2012.): Svjetska ekonomska kriza: razvoj, utjecaj na Republiku Hrvatsku i subjektivni stavovi studenata, Pravnik, 46, 1 (92), Zagreb, str 119-137
7. Cini, V. i Drvenkar, N. (2017.): Gospodarstvo Hrvatske, nastavni materijali, Ekonomski fakultet u Osijeku, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Osijek, str 4., dostupno na:
<http://www.efos.unios.hr/gospodarstvo/wp-content/uploads/sites/201/2018/05/6.3.-Nastavna-cjelina-Turizam.pdf> [10.08.2020.]
8. City of Vienna (2019.): Vienna in Figures 2019, dostupno na:
<https://www.wien.gv.at/statistik/pdf/viennainfigures-2019.pdf> [17.08.2020.]
9. Claesens, S. i Ayham Kose, M. (2013.): Financial Crises: Explanation, Types, and Implications, IMF, dostupno na:
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp1328.pdf> [04.08.2020.]
10. Ćorić, B. I Šimić, V. (2019.): Ekonomske katastrofe: studija sluĉaja na primjeru Hrvatske, Ekonomska misao i praksa, Dubrovnik, god XXIX, br 1., str 157-178
11. DZS (2020): Baze podataka, dostupno na:
https://www.dzs.hr/PXWeb/Table.aspx?layout=tableViewLayout1&px_tableid=BS_T11.px&px_path=Turizam_Dolasci%20i%20no%20c4%87enja%20turista%20u%20komercijal

- [nim%20smje%c5%a1tajnim%20objektima&px_language=hr&px_db=Turizam&rxid=07d44926-dff2-4b5a-827d-154fde28140a](http://www.turizam.hr/nim%20smje%c5%a1tajnim%20objektima&px_language=hr&px_db=Turizam&rxid=07d44926-dff2-4b5a-827d-154fde28140a) [22.08.2020.]
12. Grgić, I. (2013.): Turizam kao djelatnost, dostupno na: <https://vguk.hr/multimedia/416bcc7a2f066bf781ed17adc15dca9f25736608c1c23dfb1fab488fcc6a78a18949f3391551171498.pdf> [11.08.2020.]
 13. HTZ (2020.): Turizam u brojkama 2019., HTZ, Zagreb, str 18, dostupno na: https://www.htz.hr/sites/default/files/2020-07/HTZ%20TUB%20HR_%202019%20%281%29.pdf [12.08.2020.]
 14. Ivanović, V. (2014.): Pojam krize: konceptualni i metodologijski aspekti, Međunarodne studije, god 14., br 2, str 9-29
 15. Kešetović, Ž. i Toth, I. (2012.): Problemi kriznog menadžmenta, Veleučilište Velika Gorica, Velika Gorica
 16. Kilibarda, M., Nikčević, A., Milić, D. i Mićunović, A. (2011.): Globalna finansijska kriza i odgovor Evropske unije, Centralna banka Crne Gore, Podgorica, str 11, dostupno na: https://www.cbcbg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_publicacije/radne_studije/globalna_finansijska_kriza.pdf [05.08.2020.]
 17. Kroflin, M. (2013.): Pregled stanja Hrvatskog gospodarstva i javnih financija – listopad 2013., str 1., dostupno na: http://www.nsz.hr/datoteke/13-14/Stanje_u_gospodarstvu_Listopad_2013.pdf [07.08.2020.]
 18. Mesarić, M. (2002.): Nobelovaj Joseph Stiglitz: Kritika „tržišnog fundamentalizma“, globalizacije i politike međunarodnog monetarnog fonda, Ekonomski pregled, 53 (11-12), str 1151-1182
 19. Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja (2012.): Nejednakosti kao uzrok krize, dostupno na: <http://www.nsz.hr/analize-i-istrazivanja/makroekonomski-kutak/nejednakosti-kao-uzrok-krize/> [05.08.2020.]
 20. Osmanagić Bedenik, N. (2010.): Krizni menadžment: Teorija i praksa, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, godina 8, br. 1, str 101-118
 21. Poon, A. (1993.): Tourism, Tehnology and Competitive Strategies, CAB International, Wallingford
 22. Statistik-berlin-brandenburg.de (2020.): Statistički podaci, dostupno na: <https://www.statistik-berlin-brandenburg.de/statistiken/langereihen/dateien/Tourismus.xlsx> [10.09.2020.]
 23. Svjetsko vijeće za putovanja i turizam (2020.): WTTC Data Gateway, dostupno na: <https://tool.wttc.org/> [13.08.2020.]

24. Tomić, Z. i Milas, Z. (2006.): Strategija kao odgovor na krizu, Politička misao, Vol. XLIV, br 1., str 137-149
25. UN (2008.): International Recommendations for Tourism Statistics, UN, str 2., dostupno na: https://unstats.un.org/unsd/publication/Seriesm/SeriesM_83rev1e.pdf#page=21
[10.08.2020.]

POPIS SLIKA

Slika 1: Vrste kriza i njeni indikatori.....	7
Slika 2: Životni ciklus turizma 1945.-2020. godine	14
Slika 3: Dolasci turista prema načinu dolaska te porijeklu u 000.....	15
Slika 4: Noćenja turista prema načinu dolaska u 000.....	15
Slika 5: Prosječan broj noćenja po dolasku turista, prema vrstama smještaja.....	16
Slika 6: Vodeći europski gradovi prema broju noćenja u 2018. godini.....	19
Slika 7: Broj smještajnih objekata u RH od 2000. do 2015. godine.....	29

POPIS TABLICA

Tablica 1: Broj dolazaka turista smještenih u hotelima u Barcelonu u razdoblju od 1997. do 2019. godine u 000.....	21
Tablica 2: Broj noćenja turista smještenih u hotele u Barceloni u razdoblju od 1997. do 2019. godine u 000.....	23
Tablica 3: Broj dolazaka turista u Berlin u razdoblju od 1997. do 2019. godine u 000	25
Tablica 4: Broj noćenja turista u Berlinu tijekom razdoblja od 1997. do 2019. godine.....	27
Tablica 5: Kretanje broja dolazaka turista u RH od 1997. do 2019. godine u 000.....	30
Tablica 6: Kretanje broja noćenja turista u RH od 1997. do 2019. godine u 000.....	32
Tablica 7: Dolasci turista u Zagreb i Split u razdoblju od 1997. do 2019. godine (u 000).....	34
Tablica 8: Noćenja turista u Zagrebu i Splitu u razdoblju od 1997. do 2019. godine (u 000) .	35

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1: Izravan doprinos turizma BDP-u RH	17
Grafikon 2: Izravni doprinos turizma zapošljavanju na području RH.....	18
Grafikon 3: Kretanje indeksa broja dolazaka turista smještenih u hotelima u Barcelonu u razdoblju od 1997. do 2019. godine.....	22
Grafikon 4: Kretanje indeksa broja noćenja turista smještenih u hotelima na području Barcelone u razdoblju od 1997. do 2019. godine	24
Grafikon 5: Kretanje indeksa broja dolazaka turista u Berlin u razdoblju od 1997. do 2019. godine.....	26

Grafikon 6: Kretanje indeksa broja noćenja turista u Berlinu u razdoblju od 1997. do 2019. godine.....	28
Grafikon 7: Kretanje indeksa broja dolazaka turista u RH tijekom razdoblja od 1997. do 2019. godine.....	31
Grafikon 8: Kretanje indeksa broja noćenja turista u RH tijekom razdoblja od 1997. do 2019. godine.....	33

SAŽETAK:

Iako se pretpostavlja da ekonomske krize na globalnoj razini uvelike utječu na kretanje turističkih pokazatelja, utjecaj ekonomske krize na kretanje turističkih pokazatelja kako na globalnoj razini, tako i na razini RH nije dovoljno istražen, što ujedno predstavlja problem ovog rada. Iz definiranog problema rada može se definirati predmet istraživanja, odnosno analiza utjecaja posljednje ekonomske krize na turističke pokazatelje na primjeru par odabranih turističkih gradova i na turističke pokazatelje u RH. Cilj ovog rada je povezati pojavu globalne ekonomske krize (iz 2007. godine s vrhuncem 2008. godine) i kretanje odabranih turističkih pokazatelja (broj dolazaka turista, broj noćenja itd.) na globalnoj razini te u RH u razdoblju od 2007. do 2019. godine.

Kada je riječ o Barceloni, globalna ekonomska kriza je utjecala na smanjenje broja dolazaka te broja noćenja turista smještenih u hotelima na području grada. Pritom je došlo do povećanja broja dolazaka turista od 2010. godine, ali je broj noćenja povećan već u 2009. godini, što ukazuje na činjenicu da je globalna ekonomska kriza imala utjecaj na turističko tržište Barcelone samo u 2008. godini. Globalna ekonomska kriza je imala minimalan utjecaj na broj dolazaka te broj noćenja turista u Berlinu, a što se svakako može pripisati karakteristikama turizma u Berlinu. Globalna ekonomska kriza imala je blagi utjecaj na turizam u RH te je moguće zaključiti da je turizam jedna od gospodarskih grana koje su vrlo otporne na globalna ekonomska kretanja. Uočljivo je da je Split rekorder kada je riječ o rastu broja dolazaka te broja noćenja turista u analiziranom razdoblju. Iz svega prethodno navedenog može se zaključiti da je globalna ekonomska kriza imala minimalan ili nikakav utjecaj na turizam, iako utjecaj može biti ovisan o karakteristikama turističke destinacije ili o drugim faktorima.

Ključne riječi: ekonomska kriza, turizam, RH

SUMMARY:

Although it is assumed that economic crises at the global level greatly affect the movement of tourism indicators, the impact of the economic crisis on the movement of tourism indicators both at the global level and at the level of the Republic of Croatia has not been sufficiently researched. From the defined problem of work, the subject of research can be defined, ie the analysis of the impact of the last economic crisis on tourist indicators on the example of a couple of selected tourist cities and on tourist indicators in the Republic of Croatia. The aim of this paper is to connect the occurrence of the global economic crisis (from 2007 with the peak in 2008) and the movement of selected tourism indicators (number of tourist arrivals, number of overnight stays, etc.) at the global level and in the Republic of Croatia in the period from 2007 to 2019. .

When it comes to Barcelona, the global economic crisis has affected the reduction in the number of arrivals and the number of overnight stays of tourists staying in hotels in the city. There has been an increase in the number of tourist arrivals since 2010, but the number of overnight stays increased as early as 2009, indicating that the global economic crisis had an impact on Barcelona's tourism market only in 2008. The global economic crisis has had a minimal impact on the number of arrivals and the number of tourist nights in Berlin, which can certainly be attributed to the characteristics of tourism in Berlin. The global economic crisis has had a slight impact on tourism in the Republic of Croatia, and it is possible to conclude that tourism is one of the economic branches that are very resistant to global economic trends. It is noticeable that Split is a record holder when it comes to the growth in the number of arrivals and the number of tourist nights in the analyzed period. From all the above, it can be concluded that the global economic crisis has had minimal or no impact on tourism, although the impact may depend on the characteristics of the tourist destination or other factors.

Key words: economic crisis, tourism, Croatia